

KELAM

12. SINIF

Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar

HARİCÎLİK ve MÜRCİE
(Ehl-i Bid'at Mezhepleri)

İnsanın Düşünen Varlık Olması: İslam düşüncesinde meydana gelen ihtilaflar ve kelami tartışmaların ortaya çıkışını hazırlayan sebeplerin en başında ve temelinde insan gerçeği yatmaktadır. İnsan düşünen, akleden ve ilahi hitaba muhatap bir varlıktır. İnsanın bu özelliği, fikir ihtilaflarını meydana getiren tüm diğer sebeplerin de kaynağıdır. Dolayısıyla insan var oldukça çok tabii olarak farklı düşünme, anlayış ve yorumlar da olacaktır.

B

NOT EDELİM

Yorum Farklılıklarının Başlıca Sebepleri

- ✓ Dinî Metinlerin Lafızlarından ve Anlamlarından Kaynaklanan Sebepler
- ✓ Hilafet Meselesi ve Siyaset
- ✓ Müslümanlar Arasındaki İç Savaşlar
- ✓ İslam'ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti
- ✓ Yabancı Din, Kültür ve Medeniyetlerin İslam Dünyasına Etkisi
- ✓ İnsanın Düşünen Varlık Olması

İslam'ın insana tanıdığı fikir ve ifade hürriyeti özgür düşüncenin önünü açmıştır.

İslam'ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti: İslam'ın akla sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini, aklını kullanmasını istemesi, mezheplerin doğuşunda etkili faktörlerden biridir.

İslam, dinin temel prensiplerine aykırı olmamak kaydıyla her türlü düşünceye ve yoruma müsaade etmiştir. Bu düşünce ve ifade hürriyeti, bu özgür ortam birçok dinî yorumun ortaya çıkmasının önünü açmıştır.

Kur'an'ın birçok ayeti okumayı, düşünmeyi, böylece hakikati, gerçek ve doğruyu bulup kabul etmeyi emreder. Bu durum, düşünen insanın düşündüğünü açıkça ifade etmesinin de emridir. İnsanın düşünüş ve anlayışlarının birbirinden farklı olabileceği, bu sebeple de değişik neticelerin ortaya çıkacağı muhakkak olduğuna göre ihtilaf kendiliğinden var olacak demektir.⁵ Ancak unutulmamalıdır ki Kur'an-ı Kerim'i tanımak, anlamak ve doğru bir şekilde yorumlayabilmek belirli düzeyde İslami ilimler bilgisi gerektirir. Dolayısıyla İslam dininin inanç ve ibadet konuları ile ilgili hüküm ortaya koyma tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerin belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde yapıldığı takdirde isabetli olacaktır.

4. İtikadi ve Siyasi Yorumlar

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnanç ve siyaset, insan hayatını etkileyen en önemli unsurlardandır. İnanç, insanın manevi ve ruhsal yönüne hitap ederken, siyaset toplumsal yaşantısını düzenler. Bu ikisi beden ve ruh, etle tırnak, madde ile mana gibi iç içe olmuş ve tarihten beri sıkı ilişkide bulunmuş iki gerçekliktir.

İtikâdî ve Siyasi Yorumlar

Başlıca İtikadi Mezhepler

Ehl-i Sünnet

(Vahiy iklimi, Kur'ân ve Hadis-Sünnet)

- Selefiyye
- Eş'âriyye
- Mâturidiyye

Ehl-i Bid'at

(İslam öncesi örf-âdetlerin etkisi)

- Hâricilik
- Mürcie
- Şiâ
- Mu'tezile
- Cebriyye

NASS

Dinî metinlerin (Âyet, Hadis-Sünnet)
anlaşılması, yorumlanması, uygulanması

Ehl-i Sünnet

Vahiy + Akıl (Re'y, Te'vil)

Selefiler: Sadece Vahiy (Akıl, yorum te'vil yok)

Eş'âriyye: Vahiy + Akıl (Nakil önemli)

Mâturidiyye: Akıl + Vahiy (güncellik, yorumlar önemli)

Ehl-i Bid'at

(İslam öncesi örf-âdetlerin etkisinde olan akıl)

Sosyal, ekonomik ve siyasi iklimin etkisinde

4.1.2. Eş'arilik

İmam Eş'arî 873 tarihinde Basra'da doğmuş, kırk yaşına kadar Mutezile mezhebine bağlı kalmıştır. Mutezile'nin görüşlerini doyurucu bulmadığı için bu mezhepten ayrılmış, Ahmed b. Hanbel'in izinden giden hadisçilere katılmış ve daha sonra Eş'arîliğin öncüsü olmuştur.

İmam Eş'arî eserlerinde başta Mutezile olmak üzere, bidat mezheplerini reddetmiş, Yüce Allah'ın ezelî sıfatları bulunduğunu kabul etmiş, inanç konularında akla değer vererek ayet ve hadislerin yanında akli delilleri de kullanmıştır. Eş'arî'nin inanç metodu, kendisinden sonra gelen kelimciler tarafından da devam ettirilmiştir.

İmam Eş'arî Irak'ın Basra şehrinde doğmuştur.

Eş'arîliğin bazı görüşleri:

- ✓ **İman:** Eş'arî kelamcılarının çoğunluğuna göre iman Hz. Peygamber'i, vahiy yoluyla Allah'tan (c.c.) alıp tebliğ ettiği ve bize kadar sağlam yöntemlerle ulaşan hususlarda kalben tasdik etmekten ibarettir. Eş'arî başta olmak üzere Beyhakî ve Beyzâvî gibi bazı âlimler ise kalpteki tasdikin dille ifade edilmesini de şart koşmuşlardır.
- ✓ **Marifetullah (Allah'ın bilinmesi):** Akıl hiçbir şeyi vacip kılamaz. Akıl, Allah'ı (c.c.) bulabilecek güçte bile olsa Allah'ı (c.c.) bilmek dinen vaciptir. Aklen inanmayı zorunlu kılacak bir durum söz konusu değildir. Şeriattan, dinden haberi olmayan insan, hiç bir şeyden sorumlu değildir.
- ✓ **Nübüvvet (Peygamberlik):** Nübüvvet için erkek olmak şart değildir. Kadın da peygamber olabilir.
- ✓ **Güç Yetirilemeyen Şeyle Teklif:** Allah'ın (c.c.) insanın gücünün dışında kalan bir şeyin yapılmasını emretmesi ve kullarını bununla mükellef tutması caizdir. Ama böyle bir durum vaki olmamıştır.
- ✓ **Şefaât:** Şefaât haktır ve kıyamet günü gerçekleşecektir.
- ✓ **Rü'yet (Allah'ın görülmesi):** Yüce Allah'ın (c.c.) ahirette müminler tarafından gözle görülmesi mümkündür ve görülecektir.¹⁰

4.1.3. Maturidilik

“...Rabbim! İlmimi arttır” de.’ (Tâhâ suresi, 114. ayet.)

duğu bir çevrede yaşamış olan Maturîdî'nin Te'vilâtü-'l-Kur'an ve Kitabu't-Tevhid isimli eserleri bize kadar ulaşabilmiştir. O, 944 yılında yine Semerkant'ta vefat etmiştir.

Akaid konusunda Ebu Mansûr Muhammed b. Mahmud el-Maturîdî'nin (ö. 333/944) görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu Ehl-i sünnet mezhebine Maturîdiyye denilir.

İmam Maturîdî yaklaşık 852 yılında Özbekistan'ın Semerkand şehrinin bir köyü olan Maturid'de doğmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İmam Maturîdî'nin eserleri incelendiğinde onun kelam, mezhepler tarihi, fıkıh usulü ve tefsir alanlarında otorite olduğu görülür. Ehl-i sünnetin temel prensiplerini hem ayet ve hadis hem de akli delillerle savunmuş olan Maturîdî özellikle Mutezile ve Şia'nın görüşlerini reddetmiştir. Hanefi mezhebine bağlı insanların bulun-

Maturîdîliğin bazı görüşleri¹²:

- ✓ İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdikten ibarettir.
- ✓ Amel imandan bir cüz değildir. Allah (c.c.) Kur'an'da bu ikisini ayrı kullanmıştır.
- ✓ İnsanın akıl yoluyla Allah'ın (c.c.) varlığına ulaşması mümkündür.
- ✓ Kur'an Allah'ın (c.c.) kelimidir; kelim Allah'ın (c.c.) zatı ile beraber olan ezeli bir sıfattır. Ancak Kur'an harfleri ve sesleri sonradan yaratılmıştır.
- ✓ İnsanın fiillerini Allah (c.c.) yaratır, insan kesb eder. İnsan bütün fiillerinden sorumludur.
- ✓ Mürtekib-i kebire (büyük günah işleyen kimse) günahı helal saymadıkça dinden çıkmaz.
- ✓ Allah(c.c.), ahirette görülecektir. Fakat biz bunun keyfiyetini bilemeyiz.

İtikâdî ve Siyasi Yorumlar

Başlıca Siyasi ve İtikadi Mezhepler

Ehl-i Bid'at

(İslam öncesi örf-âdetlerin etkisi)

- **Hâricilik**
- **Mürcie**
- **Şiâ**
- **Mu'tezile**
- **Cebriyye**

Başlıca Siyasi ve İtikadi Mezhepler

HARİCİLİK

Sıffîn Savaşından sonra (M.S. 657) gerçekleşen Hakem Olayında (Tahkim Hadisesi) Hz. Ali'yi destekleyen bir grup Hz. Ali'den ve ordusundan ayrılmıştır.

Bunlara **ayrılan, terk edip giden** anlamında **Hârici** denmiştir.

4.2. Haricilik

Sıffîn Savaşından sonra (M.S. 657) gerçekleşen Hakem Olayında (Tahkim Hadisesi) Hz. Ali'yi destekleyen bir grup Hz. Ali'den ve ordusundan ayrılmıştır. Bunlara ayrılan, terk edip giden anlamında Hârici denmiştir. Bunlar (... **إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ** ...) **“...Hüküm yalnızca Allah'a aittir...”**¹³ ayetini delil göstererek kendileri dışında, savaşan herkesi küfürle suçlamışlardır. Haricilik Müslümanlar arasında ortaya çıkan siyasi ve itikadi nitelikli ilk harekettir.

Hâriciliğin doğuşunda etkili olan sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz: Hâricîlerin çölde yaşayan kimseler olarak şehir hayatına ve kültürüne uyum sağlayamaması, Kureyş'in merkezî otoritesine duyulan tepki, Hz. Osman döneminde Ümeyye oğullarının istismarıyla oluşan yanlışlıklar, sadece Kur'an'ın zahirî yorumuna dayalı din anlayışı.

Müslümanlar olarak sınırlar dışına çıkmadan dinimizi usulüne uygun ve iyi bir şekilde anlamalıyız.

Hâricîlerin görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁴:

- ✓ İslam'ın en ideal uygulaması Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer döneminde olmuştur.
- ✓ Halife olmak için Kureyşli olmak şart değildir.
- ✓ Zalim yöneticilere isyan etmek zorunludur.
- ✓ Amel ile iman bir bütündür. Büyük günah işleyen kişi dinden çıkarak kâfir olur.
- ✓ Hz. Osman ilk altı yıldan sonra, Hz. Ali de Hakem Olayını kabul ettiği için küfre düşmüştür.

Kendilerinden başka hiç kimseyi Müslüman olarak kabul etmemeleri ve dindeki aşırılıkları, Hâricîlerin tarih sahnesinden silinmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak Hâricîler, ısrarla Kur'an'a sarılmalarına rağmen, Kur'an'ı anlama konusunda fazla ileri gidememişlerdir. Kur'an'a olan bağlılıkları şekilden öte geçmemiştir. Hâricîlerin taassubu ve kendilerinden başkasını Müslüman olarak görmeme eğilimleri zaman zaman Müslümanlar arasında kendisini gösterebilmektedir. Oysa İslam bir din olarak hiç kimsenin, hiçbir grubun tekelinde değildir. İslam dairesinin geniş olduğunu bilmeli, dini anlama ve yaşama konusunda farklı yorumları benimseyen diğer Müslümanları tekfir etmenin yanlış olduğunu unutmamalıyız.

Başlıca Siyasi ve İtikadi Mezhepler

MÜRCİE

Mürcie; erteleyen geriye bırakan, tehir eden kimse demektir. Kelam ilminde ise; mürtekib- i kebire diye kavramlaştırılan büyük günah işleyen kimsenin inancı ve ahiretteki durumu ile ilgili herhangi bir karar vermeyip böyle bir kişinin hükmünü Allah'a (c.c.) havale eden mezhebe verilen isimdir. Büyük günah işleyenlerin hükmünü öbür dünyaya bıraktıklarından dolayı mezhep **Mürcie (geri bırakanlar)** ismini almıştır. Bu anlayışa da **irca** (hükmü ahirete bırakma) denir.

4.3. Mürcie

Mürcie; erteleyen geriye bırakan, tehir eden kimse demektir. Kelam ilminde ise; mürtekib- i kebire diye kavramlaştırılan büyük günah işleyen kimsenin inancı ve ahiretteki durumu ile ilgili herhangi bir karar vermeyip böyle bir kişinin hükmünü Allah'a (c.c.) havale eden mezhebe verilen isimdir. Büyük günah işleyenlerin hükmünü öbür dünyaya bıraktıklarından dolayı mezheb *Mürcie* (geri bırakanlar) ismini almıştır.¹⁵ Bu anlayışa da *irca* (hükmü ahirete bırakma) denir.

Mürcie'nin doğuşunda siyasi, dinî, ekonomik ve sosyopolitik yapının büyük etkisi vardır. Mürcie, Hâricîlerin aşırı fikirlerine, şiddet eylemlerine ve siyasi çekişmelere bir tepki olarak doğmuştur. İslam toplumunda bazı Müslümanlar siyasete karışmamayı esas alarak sosyal olaylardaki tavırlarını itikadi alana da taşımışlardır. Böylece Mürcie mezhebi ortaya çıkmıştır.

Mürcie'nin bazı görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Büyük günah sebebiyle insan imandan çıkmaz, küfre de düşmez. Fâsık olur. Durumu Allah'a (c.c.) kalmıştır.
- ✓ İman; Allah'ı (c.c.) ve Resulünü bilmek ve tanımaktır. Küfür Allah'ı bilmemektir.¹⁶
- ✓ Amel imanın parçası olmadığından amele bağlı olarak iman artmaz veya eksilmez.

Görüldüğü üzere Mürcie'nin görüşleri iman konusunda yoğunlaşmaktadır. Sonuç olarak; Mürcie, iman konusundaki görüşleri ve yaklaşımları sebebiyle Hâricîliğin aşırı fikirlerinin dengelenmesinde, Müslümanların birbirlerini tekfir etmelerinin önlenmesinde katkıları olan bir anlayıştır.¹⁷ Ancak Mürcie ameli imanın parçası saymaması dolayısıyla günahın insanın imanına zarar vermeyeceğini söylemesi, bütün müminleri iman bakımından eşit görmesi gibi görüşleriyle tenkit edilmiş ve bu yönüyle Ehl-i sünnet mezheplerinden ayrı değerlendirilmiştir.

Mürcie, bütün müminleri iman bakımından eşit görmesi sebebiyle tenkit edilmiştir.

Hazırlayan
Hasan KAYA